

Особливості богословського (конфесійного) стилю сучасної української літературної мови в богослужбовій практиці УПЦ КП

Міла Хоміч

У статті висвітлюються етапи формування богословського (конфесійного) стилю української мови та проблеми у його функціонуванні в богослужбовій практиці. Метою статті є загострення уваги на важливості дотримання правил орфоенії, орфографії, словотворення, граматики, синтаксису та стилістики української літературної мови в писемному та усному мовленні в конфесійному стилі.

Ключові слова: богословський стиль, конфесійний, сакральний, богослужбовий; лінгвостилістика, лексика, словотвір, фонетика, синтаксис; жанри, тропи, стилістична маркованість; церковно-обрядова термінологія.

Функціонування мови в усіх сферах людського буття свідчить про повноцінний її розвиток. Особливо широке поле діяльності має мова в релігійному житті людини, що пов'язане з духовністю народу і є суттю нації. Без висвітлення питань функціонування сучасної української літературної мови у сфері релігії не може бути повною історія нашої культури, невід'ємною частиною якої є писемно-літературна мова.

«За умов, – пише В. В. Німчук, – коли релігія розглядалася як пережиток, з яким нещадно боролися, коли діяльність дозволених конфесій усяляко обмежувалася, коли Українська Автокефальна Православна та Українська греко-католицька церкви були заборонені, а на участь у релігійних відправах "власність імуніції" дивилися з осудом і підозрою, – українська мова в конфесійному вжитку не ставала об'єктом наукових досліджень. Через це про

історію української мови як священної, літургійної сучасні філологи (навіть лінгвісти) на батьківщині – в Україні – знають дуже мало, а широкі громадські кола – майже нічого»¹.

Богословський (конфесійний) стиль сучасної української літературної мови – не тільки актуальний об'єкт дослідження, але й злободенна проблема сучасного культурно-духовного життя. До сьогоднішнього дня вирують суперечки щодо функціонування української мови в церковній практиці, тривають важкі пошуки шляхів миру та єднання українців-християн, які належать до різних конфесій. Тому назріла потреба виробити, як пише В. В. Німчук, *«єдині норми українського конфесійного стилю»*. З огляду на це, проблема мови в храмах, де моляться українці, не є *«суто внутріцерковною, а однаковою мірою загальнокультурною проблемою»²*.

Відродження церкви (останнє десятиліття ХХ ст.) зумовило широкий потік богословської літератури. Серед мовознавців виникла думка про визначення в сучасній лінгвістиці ще одного функціонального різновиду мови – конфесійного.

Стиль мовлення – це доцільна організація мови з умілим вибором мовних засобів, з конкретною метою, за конкретних умов і обставин, що зумовлені функціями даного стилю. У мовознавстві за традиційною класифікацією стилів виділяються п'ять різновидів мовлення: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній і розмовний, кожен з яких ділиться на підвиди залежно від мовленнєвої ситуації.

Тексти культових творів, які в останні роки ХХ століття стали широко використовуватися в Українській Православній Церкві Київського Патріархату, в основному, були перекладеними з різних мов (грецької, давньоєврейської, старослов'янської). До якого стилю відносити такі тексти? Мовознавці виокремили в сучасній лінгвістиці ще один стиль – стиль конфесійний. Проте в питанні про його назву існують розбіжності: церковний, сакральний, богословський, релігійний.

Тлумачний словник української мови подає такі пояснення даних слів:

¹ Німчук В. В. Українська мова – священна мова // Людина і світ. – 1992 (№11/12). – С. 28.

² Там само. – С. 1.

- *богословський* – той, що стосується сукупності церковних учень про Бога та вчень про догмати релігії;
- *богослужбовий* – той, що стосується виконання в церкві релігійних обрядів, служб, відправ;
- *церковний* – 1) стосується Церкви як організації; 2) стосується церкви як будівлі;
- *сакральний* – [*лат. sacez(sacri)*] – 1) священний; той що стосується культу й ритуалу; 2) традиційний, звичаєвий;
- *конфесійний* – [*лат. confessionalis – віросповіданий*] – церковний; той, що стосується віровизнання.

Більшість вчених-лінгвістів надають перевагу слову «*конфесійний*».

Н. Д. Бабич називає цей стиль сучасної української літературної мови богословським, що, на наш погляд, є більш прийнятним, оскільки мова йде не про всі християнські конфесії, а про Православну Церкву. Дослідниця до стильових різновидів (підстилів) богословського (конфесійного) стилю зараховує :

- мову канонічної богослужбової літератури;
- мову тлумаченої літератури;
- мову популярної (пізнавальної) богослужбової літератури;
- мову проповідей;
- мову текстів богослужбових піснеспівів;
- розмовне діалогічне мовлення священика з вірним, який сповідається;
- богословсько-публіцистичну літературну мову тощо³.

Л. Мацько, даючи чітку характеристику конфесійному стилю, виділяє такі підстилі:

- власне конфесійний
- конфесійно-популярний;
- конфесійно-навчальний;
- конфесійно-обрядовий;
- конфесійно-публіцистичний та інші⁴.

³ Бабич Н. Д. Богословський стиль української мови в контексті стилістичної науки. – Чернівці, 2009. – С. 92.

⁴ Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Стилістика української мови. – К.: Вища школа, 2003. – С. 140-160.

У підручнику «Стилістика української мови» записано, що саме

«через заборони й обмеження віровчень у радянський час, а української церкви і в попередні часи самодержавної Російської імперії, а також через перекладний характер релігійних текстів (Біблії і Святого Письма), особливо канонічних, через правописні розбіжності серед мовних засобів сучасного конфесійного стилю, який з 1991 року активно діє та розвивається в українській духовній культурі, помітна виразна варіантність»⁵.

Наприклад: Учитель – Месія; свідкувати (свідчити) в Господі – проповідувати через Сина Божого; за мир з небес – за мир з висот; на тебе уповаю – на тебе надіюся; дух твій благий – дух твій добрий; глас вопіючого – голос того, хто кличе; многомилостивий – вельми милостивий; животворящий – животворчий тощо.

Мовознавець Т. А. Коць відзначає особливу роль у становленні сакрального стилю української мови Івана Огієнка (митрополита Іларіона), який, будучи міністром віросповідань УНР, 24 вересня 1919 року розіслав наказ, у якому говориться, що Євангеліє в церквах, де є змога, має читатися українською мовою: *«... усі служби Божі, усі читання і співи в церкві, усі треби неодмінно правити з українською вимовою, себто так, як було на Вкраїні довгі віки»⁶.*

Цікавими, на нашу думку, є дослідження на цю тему Н. Я. Дзюбишиної-Мельник *«Ще один стиль сучасної української літературної мови»⁷* та *«Стильово-стилістичні орієнтації сучасного конфесійного стилю»⁸*. Автор відзначає, що приблизно з XIV ст. перекладені культові твори читалися по-українському. Із середини XVI ст. в церкві використовувалася також староукраїнська мова, про що свідчать численні переклади фрагментів Біблії, зокрема Євангелія (найвідоміше Пересопницьке Євангеліє (1556-1561 pp.). Отже, у XVI-XVII ст. в українській (староукраїнській) мові склався і функціонував такий її

⁵ Мацько А. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Стилістика української мови. – К.: Вища школа, 2003. – С. 140-160.

⁶ Українська лінгвостилістика XX – поч. XXI ст.: система понять і бібліографічні джерела [За ред. проф. С. Я. Єрмленко]. – Київ: Грамота, 2007. – С. 305-330.

⁷ Дзюбишина-Мельник Н. Я. Ще один Стиль української літературної мови // Культура слова. – К.: Наукова думка, 1994. – Випуск 45. – С. 14-20.

⁸ Там само. – С. 6-15.

різновид, як конфесійний стиль, який обслуговував релігійні потреби суспільства того часу. Проте з 1686 року українська церква, а разом і служба в ній українською мовою були заборонені. Богослужіння стали відбуватися тільки церковнослов'янською мовою, причому ті ж тексти читаються вже з російською вимовою, цією ж мовою складаються проповіді (до речі, жанр проповіді запозичений російською церквою з української), послання, катехізиси. Функціональний конфесійний стиль, але вже як різновид нової української мови (в основі своєї загальнонародній) відроджується в ХІХ ст., коли з'являються переклади Євангелія.

«Після остаточного нищення (у середині 40-х років ХХ ст.) української церкви, – пише Н. Я. Дзюбишина-Мельник, – занепадає, природно, і особливий різновид літературної мови – конфесійний стиль... Реабілітація української церкви стимулювала відродження конфесійного стилю в природному (хоча й деформованому) українському середовищі»⁹.

Проблеми лексичного рівня конфесійного стилю знаходять своє відображення в дослідженнях Н. В. Пуряєвої. Вона пише:

«Сучасна активізація Церкви, субіжна з процесом відродження української нації, активізувала проблему мови Церкви передусім як елемента її національної атрибуції. Українська Церква тривалий час являла собою ізольований суспільний організм: функціонування тут сакральної церковнослов'янської мови визначало її як сферу спеціальної комунікації, специфічну насамперед у плані мовного оформлення. Упровадження української мови в церковно-релігійну галузь для Церкви означало перш за все подолання традиційної мовної відрубаності»¹⁰.

У перше десятиліття ХХІ століття з'явилися дослідження на дану тему: С. Дєрвачук «Функціонально-семантичний статус епітетів у

⁹ Дзюбишина-Мельник Н. Я. Ще один Стиль української літературної мови // Культура слова. – К.: Наукова думка, 1994. – Випуск 45. – С. 14-20.

¹⁰ Пуряєва Н. В. Формування української церковно-обрядової термінології. Автореферат дисертації на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук. – К., 2001. – 20 с.

конфесійному стилі»¹¹, І. Павлової «Лексика конфесійного стилю»¹², В. Задорожного «До проблеми розвитку конфесійного стилю сучасної української літературної мови»¹³, Т. Коць «Сакральний стиль»¹⁴ та інші. Це свідчить про певну зацікавленість мовознавців цією темою.

У 1998 році у Львові відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій», на якій порушувалися проблеми перекладу богослужбової літератури, історії розвитку богословського (конфесійного) стилю, його функціонування в сучасній українській літературній мові¹⁵. Наукова конференція «Християнство і українська мова»¹⁶ відбулася в Києві в 2000 році. Окресленою проблемою цих конференцій є питання функціонування конфесійного стилю української мови в Українській Православній Церкві (доповіді Л. Гнатюк, І. Лучука, К. Гринів, І. Павлової, С. Богдан, Т. Трофименко, М. Крупи та інших). Акцентують свою увагу на цьому автори збірника «Біблія і культура» – Н. Сологуб, В. Шинкарук, В. Антофійчук, Н. Гуйванюк, а також мовознавці з української діаспори.

Богословський (конфесійний) стиль має своє певне призначення – допомагати вірним у спілкуванні їхніх душ з Богом, зберігати і продовжувати культові ритуали, об'єднувати людей одним почуттям щирої і сердечної віри в Бога. Богословський стиль української мови, спрямований на обслуговування релігійних потреб як окремої людини, так і всього суспільства, служить для впливу на почуття, емоції та думки вірян. Сферою поширення богословського (конфесійного) стилю є культові установи: церкви, монастирі, скити, теологічні навчальні заклади, релігійні громади, українські родини.

¹¹ Дєрвачук С. Функціонально-семантичний статус епітетів у конфесійному стилі // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 17-19.

¹² Павлова І. Лексика конфесійного стилю // Дивослово. – 2001. – №1. – С. 18-24.

¹³ Задорожний В. До проблеми розвитку конфесійного стилю сучасної української літературної мови // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 13-15 травня 1998 року. – Львів: видавництво ЛПБА, 1998. – С. 137-145.

¹⁴ Українська лінгвостилістика ХХ – поч. ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела [За ред. проф. С. Я. Єрмленко]. – Київ: Грамота, 2007. – С. 305-311.

¹⁵ Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій // Матеріали наукової конференції. – Львів: видавництво ЛПБА, 1998.

¹⁶ Християнство й українська мова. Матеріали наукової конференції. – Київ, КПБА. – 2000.

Головними і основоположними ознаками богословського стилю є урочистість і піднесеність як стилістичні домінанти, а також благозвуччя, символізм, стійкість (чи стандартність) стильової норми. До основних мовних стильових засобів богословського стилю належать маркована лексика, яку в нашій літературній мові називають конфесійною: Ісус, Різдво, Пасха, Благовіщення, Богородиця, причастя, піст, архієрей, Водохреще, херувими, архістратиг, вознесіння, провидіння, чоловіколюбний, священнодіяння, жертвопринесення та інші.

Найбільш оформленою й виразно окресленою, за спостереженням Н. Я. Дзюбишиної-Мельник, є тенденція до орієнтації конфесійного стилю сучасної української літературної мови на ресурси церковнослов'янської мови. Дослідниця визнає за нею історичну першість і тривалість розвитку¹⁷.

Маючи вже понад тисячолітню історію, українська писемно-книжна традиція внаслідок несприятливих обставин розвитку нашої культури прийшла до сучасного читача відчуженою від пам'яток, створених у давні часи. Замість того, щоб викликати в українців почуття національної гордості, ці пам'ятки, писані старослов'янською мовою, породжують комплекс культурної вторинності. Чому? Бо їхня мова видається дуже близькою до російської. Пересічному читачеві ці писемні твори значно ближчі до мови російської, ніж до української. При такому сприйнятті кирилівських текстів масовим читачам українська мова здається утворенням недавнім (навіть штучним), таким, що немає за собою поважної культурної традиції.

Це – одна з багатьох причин масової русифікації українців. Щоб дати правильну оцінку явищу, треба збагнути закономірності розвитку української графічно-правописної системи із самого початку появи в нас писемності, беручи при цьому до уваги специфіку культурної ситуації, яка склалася у слов'янських народів так званої кириличної писемної традиції. Роль літературної мови в українців, як і в багатьох слов'янських народів, упродовж тривалого часу виконувала не жива народна мова, а писемно-книжна мова, яка в науці тепер умовно називається старослов'янською і яка в живомовній своїй основі є головним чином солунським діалектом болгарської мови IX ст. з елементами

¹⁷ Дзюбишина-Мельник Н. Я. Ще один стиль української літературної мови // Культура слова. – К.: наукова думка, 1994. – Випуск 45. – С. 15.

інших слов'янських мов. Оскільки першопросвітителі слов'ян Кирило і Мефодій (та їхні учні) з метою християнізації слов'янських народів переклали тексти Святого Письма цією мовою, то старослов'янська мова стала насамперед мовою богослужбовою, що в ті часи дорівнювало цивілізаційній та культуротворчій її функції. У цьому й полягає її культурний феномен.

В. Задорожний у статті «Як треба читати тексти кирилівського письма» пише:

«Старослов'янська мова – це умовний науковий термін, що його вживають на позначення тієї слов'янської мови, яка відбита в писемних джерелах X–XI ст. (пам'ятки IX ст. не збереглися) і жива природа якої нікому не відома... Оскільки переважною сферою її функціонування була церква, то вона згодом отримала назву церковнослов'янської»¹⁸.

Цей термін вживають на позначення тієї писемно-книжної мови, в основі якої була мова старослов'янська, але яка, відповідаючи на потреби культурного розвитку слов'янських народів, далі розвивалася і змінювалася. Ці народи вдосконалювали її завдяки ресурсам своїх живих народних мов.

Тому в кожного з цих народів з'явилася своя церковнослов'янська мова – болгарська, сербська, українська, російська тощо. Ще ці мови називають редакціями, наприклад: українська редакція церковнослов'янської мови. Розмежування між різними редакціями церковнослов'янської мови відбувалося насамперед у тій мовній ділянці, зміни в якій традиційне кирилівське письмо не відбивало: у фонетиці, в етнічно-специфічній вимові графічно подібних або й тотожних текстів – відповідно до звукової системи живих мов кожного з цих народів.

«Українська церковнослов'янська мова, як і книжно-літературна мова взагалі, сприймалася українцями відповідно до живомовної української вимови... Проте відомо, що культурні звички українців упродовж тривалого часу, на жаль, формували не українські вчені-філологи, а культурно чужа їм школа – як до– так і під–

¹⁸ Задорожний В. Як треба читати тексти кирилівського письма // Дивослово. – 2004. – №2. – С. 22-25.

рдаянська, яка, крім усього іншого, мала прямі антиукраїнські завдання» – пише В. Задорожний¹⁹.

Церковнослов'янська мова, створена з метою забезпечення потреб церковно-релігійної комунікації, стала виробленою семантичною системою не тільки на рівні значення слів, але й на експресивному рівні. Будучи носієм специфічної функціональної (богослужбова) та статусної характеристики (сакральна, священна) церковнослов'янська мова виявляла своєрідну тематичну, семантичну та стилістичну спеціалізованість: демонструвала достатній потенціал для відображення божественних тем, виклад яких неодмінно супроводжували такі стилістичні показники, як «високість» та «урочистість». Наприклад, такі слова: агнець, взивати, воздати, возсідати, сотворити, уповати, блаженний, благий, діяння, скверна, рамено, благовістити, престол, анафема, вознесення тощо.

«Українська редакція церконослов'янської мови, що найяскравіше виражалася в її українській орфоєнії, за відсутності української державності виступала серед могутніх духовно-культурних чинників, що охороняли цілісність українців (русичів, русинів) як етносу. І це всупереч тому, що вони перебували у складі різних держав і різних конфесій (православній і греко-католицькій). Словом, ця редакція створювала єдиний культурно-мовний простір, була і є неодмінною ознакою української церкви, української самобутності, держави духу. Саме через це її не могли терпіти вороги нашої оригінальності – різні денаціоналізатори, нівелізатори, вона різала їм слух»²⁰, – пише В. Німчук.

Процес входження української мови в церковну сферу, що був одночасно процесом конфесійного стилетворення, полягав насамперед у засвоєнні засобами української мови церковно-релігійної писемної спадщини з обов'язковим урахуванням стилістичних параметрів цієї спадщини (архаїчність, урочистість, піднесеність тощо). При цьому саме церковнослов'янську лексику, що була носієм зазна-

¹⁹ Задорожний В. Як треба читати тексти кирилівського письма // Дивослово. – 2004. – №2. – С. 22-25.

²⁰ Німчук В.В. Українська мова – священна мова // Людина і світ. – 1992 (№11/12). – С. 31.

чених стилістичних характеристик, стали справедливо вважати конфесійно маркованим стильово-стилістичним засобом.

Крім старослов'янizmів, словник конфесійного стилю особливо насичений словами грецького та давньоєврейського походження. Наприклад: епархія, алілуя, єпископ, епитимія, епитрахиль, ектенія, архімандрит, стихар, дискос, літургія тощо. І хоч більшість з них мають українські відповідники але в конфесійному стилі утвердилися як терміни. Важливо пам'ятати, що всі іншомовні слова пишуться за правилами українського правопису, їхнє написання і наголос перевіряються за словником²¹. Наприклад: ектені'я, епити'мі'я, євангелі'сти, архі'єпископ, алі'луя, Єва'нгеліє та інші.

Для богословського стилю характерний особливий синтаксис: речення найчастіше розповідні, велика кількість складнопідрядних речень, ускладнених відокремленими членами речення, однорідними членами; часто вживається інверсійний порядок слів, який підкреслює урочисту піднесеність мови. Наприклад: слава Божа, безодня пекельна, дім Твій, Господа нашого, закон гріховний, Закон Божий, тіло Христове, думка тілесна, дар духовний тощо.

Апелюючи до наших духовних переживань, мова богословського стилю стала дуже образною, у ній багато алегорій, перифразів, епітетів, порівнянь: епітети на позначення найменувань Бога (Всесильний, Вічний, Всюдисущий, Милостивий) та інших святих; епітети, що характеризують ставлення людини до Бога (благочестивий, побожний, богобоязливий, богобійний), епітети, які відображають загальні ознаки абстрактних понять, пов'язаних з духовною сферою (благочестивий звичай, блаженна надія, благодатне смирення, божественна слава, Божа любов та ін.). Такі вислови найчастіше функціонують у молитовниках, акафістах, проповідях, виступаючи засобом установлення духовного контакту між людиною і Богом.

Про творення й функціонування спеціальної теологічної термінології пише Н. В. Пуряєва:

«Упровадження української мови в церковно-релігійну комунікацію (XX ст.) спричинило формування нової норми спеціального

²¹ Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних сполучень. Державна мова і діловодство. Бібліотека державного службовця / Укл. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.

спілкування в ній, яку визначала орієнтація на ресурси української мови. Це викликало «українізацію» церковно-обрядової термінології на всіх рівнях: фонетичному, словотвірному, лексичному. Під впливом цієї нормативної тенденції на периферію терміно використання стали витіснятися лексеми грецького й церковнослов'янського походження»²².

У другому розділі своєї праці автор представляє підрозділи: «Назви богослужбових речей та посуду», «Назви одягу духовництва», «Назви богослужбових книг» тощо. Результати її дослідницьких спостережень оформлені у вигляді історико-лексичних етюдів, присвячених окремим темам чи термінологічним мікрополям.

Переклади Святого Письма (зокрема чотирьох Євангелій) українською мовою здійснювалися неодноразово (П. Морачевський, М. Костомаров, П. Куліш, І. Пулюй, І. Нечуй-Левицький, В. Александров, І. Огієнко, І. Хоменко, Л. Герасимчук). Якщо перші переклади здійснювалися з мови оригіналу (грецької чи давньоєврейської), то більш сучасні переклади здійснюються із старослов'янської чи російської (давньої чи сучасної).

Цікавим з цього приводу є думки відомого українського вченого-богослова Михайла Кобрин (1871-1956) викладені в книзі «Про мову богослужіння», де він пише:

«Очевидно, що святі брати (Кирило і Мефодій) при перекладі дбали про правильну передачу думок грецького оригіналу, а слова розставляли так, як вимагала цього слов'янська мова. Звідсіля переклад їх був зрозумілим для народу. А між тим посеред перекладників (перекладачів) почалося рабське копіювання грецького тексту із захованням грецького розподілу слів і речень, із захованням правил грецької граматики і синтаксису, зовсім чужих слов'янській мові»²³.

Говорячи про недопустимість «калькування» при перекладах, М. Кобрин пише:

²² Пуряєва Н. В. Формування української церковно-обрядової термінології. Автореферат дисертації на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук. – К., 2001. – 20 с.

²³ Кобрин М. Про мову богослужіння. – Рівне: «Каліграф», 2004. – С. 67.

«Не можна точно перекладати з грецької на інші мови, як буває це і в других мовах, бо одне й те саме слово в одній мові добре, а в другій зле, в одній пристойне, а в другій непристойне. Що в одній мові мужеського роду, то в другій – жіночого... Неможливо скрізь притримуватися грецьких слів, а треба триматися змісту. Трапляється іноді в грецькій мові ім'я мужеського роду а в слов'янській воно виходить жіночим, і якщо перекласти його мужеським, як у грецькій, то переклад вийде смішним».

Професор М. Кобрин наводить приклад такого перекладу:

«Заховання ж грецького розставлення слів та грецького складання речень робить вираз зовсім незрозумілим або перекручує думку. Питання апостола Павла: "Господи, чим Ти мене хочеш зробити?" (Діян. 9, 6) грецький оригінал має перекладатися: "Господи, що Ти хочеш, щоб я робив?"»²⁴.

Якщо вміле вживання старослов'янзмів (особливо таких, що мають синоніми в українській мові: наприклад: уста – губи, перст – палець, прісно – завжди, істинно – насправді, ветхий – старий тощо) робить українську мову багатшою, піднесеною й урочистою, то звичайне «калькування» збіднює її (сокрушений, окаянный, усердно, умиленно – зажурений, нерозкаяний, старанно, зворушено тощо).

Н. Бабич зазначає, що

«церковнослов'янський (а, отже, і грецький) елемент повинен бути збережений в українському тексті в тих випадках, де він служить єдиним засобом творення піднесеного колориту або стилізації оповіді»²⁵.

Незграбне копіювання синтаксичних конструкцій, які в українському синтаксисі недопустимі, робить текст чужим, затруднює сприйняття змісту. Так, наприклад, лексико-граматичною особливістю сучасної української мови є майже повна відсутність у ній активних та пасивних дієприкметників теперішнього часу. Кальки з російської мови, як от: працюючий, руйнуючий, слідуючий, віруючий, управляємий, поклоняємий, славимий і багато інших – просто не вжи-

²⁴ Кобрин М. Про мову богослужіння. – Рівне: «Каліграф», 2004. – С. 67.

²⁵ Бабич Н. Д. Богословський стиль української мови в контексті стилістичної науки. – Чернівці, 2009. – С. 164.

ваються в українській мові, вони замінюються іншими словами або вставляються в інші синтаксичні одиниці: працівник або той, що працює; руйнівний; наступний, вірний або вірянин; керований; якому поклоняємося і якого славимо. Відсутність в активному вжитку дієприкметників теперішнього часу – не вада, а характерна риса сучасної української літературної мови, пов'язанна з її народно-розмовною основою. Багато рис, які відрізняють українську мову від російської, свідчать не про її бідність, а про її давність.

Так, українська мова належить до тих слов'янських мов, які зберегли кличний відмінок іменників, тоді, як інші мови (російська, білоруська) втратили його. Кличний відмінок трапляється ще в давніх літописах (княже, брате, сину, Володимире та ін.). М. Рильський писав: *«Мені, приміром, дуже прикро читати, коли люди пишуть у звертанні "дорогий наш учитель", бо все моє українське єство тягне сказати "дорогий наш учителю"»*. У богословському стилі кличний відмінок найбільш поширений. Молитовне звернення до Бога – Боже, Отче, Господи; Богородице Владичице, Матінко; до святих – Іване, Миколаю, Варваро, Катерино, Іове – характерне для акафістів, молитов, молебнів, проповідей. Але, на жаль, навіть у рядах священства ще залишилося «рабське» копіювання: *«атец»*, *«владика»*, *«батюшка»* замість звертання: *«отче»*, *«владико»*, зрештою, *«батюшко»*.

Варто звернути увагу і на правила написання слів з великої літери. Хоча вживання великої літери нормується українським правописом, ухваленим 1993 року, але саме в конфесійному стилі є певні особливості. У тих, хто пише теологічні тексти, часто виникають питання: Як пишуться назви церков і релігійних організацій? Як пишуться назви церковних свят і днів церковного календаря? Як писати назви церковних посад і титулів? Як писати назви храмів і монастирів? Як писати назви канонічних книг Біблії? Які слова релігійного змісту пишуться малими літерами? Як звертатися до священника, єпископа, архієрея, патріарха? Дехто просто звертається до словників російської мови²⁶.

Назріла необхідність створити у видавництві УПЦ КП відповідний довідник, де подати тлумачення термінів грецького чи давньоєврейського походження; показати проблемні випадки вживання слів, специфічні наголоси, синонімічні ряди тощо. Треба запросити до роботи

²⁶ Лопатін В. О., Нечаєва В. В., Чельцова Л. К. Велика чи маленька. – Москва, 2011.

відомих мовознавців, а не чекати, коли з'явиться в когось потреба захистити дисертацію на дану тему. Таке видання не тільки полегшить працю богословів і церковнослужителів, а й надасть українській мові наче «впевненості» у використанні в богослужбовій практиці.

У мові культових творів багато тропів (епітетів, порівнянь, метафор, алегорій, символів, слів з переносним значенням). Це зближує її з мовою художніх творів, зокрема з поезією. Впливаючи на людські почуття, на душу, як у нас говорять, твори богословського стилю не тільки викликають благоговійні порухи людського духу, але й виховують художній смак, естетичне сприйняття природи, мистецтва, людських стосунків.

Якщо з науковим, публіцистичним чи офіційно-діловим стилем людина зіткнеться, досягнувши певного віку або маючи певну освіту, то з богословським стилем ознайомиться ще в дитинстві, вивчивши перші молитви, прийшовши вперше до храму, ставши на першу сповідь.

В українській церкві твори богословського стилю (усіх жанрів) мають бути українськими з усіх точок зору: фонетики, словотворення, граматики, синтаксису, стилістики. Якою має бути мова священика, мова піснеспівів, молитов, молебнів, акафістів, проповідей? Правильною, точною, чистою, виразною і логічною, багатою і доречною, одним словом, – українською. На таких розумово-почуттєвих засадах і сформувався своєрідний релігійно-християнський стиль писемного й усного висловлення, сповнений певних ритуалів, усталених зразків на лексичному й синтаксичному рівнях мовлення.

Отже, конфесійний (богословський) стиль сучасної української літературної мови, незважаючи на колишні заборони й нинішні конфесійні незгоди церков, зберігає і поглиблює основні риси класичної сакральної мови: канонічність, урочистість, піднесеність словоформ, синтаксичних конструкцій, сталість жанрів (Євангеліє, богослужіння, молитва, проповідь, псалом), утверджуючи в життя слова митрополита Іларіона (професора Івана Огієнка): *«Дайте рідну українську мову в Церкву – і Дух Святий огорне її, як мати дитину, і Церква оживе й розцвіте, немов та троянда травнева, і стане живою та милою»*²⁷.

²⁷ Огієнко І. (митрополит Іларіон). Хвалімо Бога українською мовою. – Вінніпег, 1962. Видання третє, доповнене і перероблене. – Луцьк, 1992. – С. 5.

Список джерел і літератури:

1. Бабич Н. Д. Богословський стиль української мови в контексті стилістичної науки. – Чернівці, 2009. – 216 с.
2. Герасимчук Л. Реставрація витоків. До публікації нового перекладу пам'ятки світової літератури «Четвероевангеліє» // Вітчизна. – 1990. – №3. – С. 161-166.
3. Дервачук С. Функціонально-семантичний статус епітетів у конфесійному стилі // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 17-19.
4. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Ще один стиль української літературної мови // Культура слова. – К.: Наукова думка, 1994. – Випуск 45. – С. 15-19.
5. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Стильово-стилістичні орієнтації сучасного конфесійного стилю // Єдиними вустами: Вісник Інституту богословської термінології. – Львів, 1998. – №2.
6. Дудик П. С. Стилістика української мови: навч. посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2005. – 368 с.
7. Задорожний В. До проблеми розвитку конфесійного стилю сучасної української літературної мови // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 13-15 травня 1998 року. – Львів: видавництво ЛПБА, 1998. – С. 137-145.
8. Задорожний В. Як треба читати тексти кирилівського письма // Дивослово. – 2004. – №2. – С. 22-25.
9. Кобрин М. Про мову богослужіння. – Рівне: «Каліграф», 2004. – 184 с.
10. Капелюшний А. О. Стилістика й редагування. Практичний словник-довідник журналіста. – Львів: ПАІС, 2002. – 576 с.
11. Лопатін В. О., Нечаєва В. В., Чельцова Л. К. Велика чи маленька. – Москва, 2011. – 145 с.
12. Мамчур І. Функціональні стилі мовлення в аспекті сучасного мовознавства // Дивослово. – 2001. – №12. – С. 34-42.
13. Мацько А. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Стилістика української мови. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
14. Німчук В. В. Українська мова – священна мова // Людина і світ. – 1992 (№11/12); – 1993 (№1, 4/5, 6/7, 8/9).
15. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Хвалімо Бога українською мовою. – Вінніпег, 1962. Видання третє, доповнене і перероблене. – Луцьк, 1992. – 20 с.
16. Павлова І. Лексика конфесійного стилю // Дивослово. – 2001. – №1. – С. 18-24.
17. Пилинський М. М., Дзюбишина-Мельник Н. Я., Пономарів О. О. та інші. Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови // АН УРСР Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1990. – 240 с.
18. Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – Львів: Свічадо, 2001. – 160 с.
19. Пуряєва Н. В. Формування української церковно-обрядової термінології. Автореферат дисертації на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук. – К., 2001. – 20 с.
20. Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій // Матеріали наукової конференції. – Львів: видавництво ЛПБА, 1998. – 345 с.

21. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних сполучень. Державна мова і діловодство. Бібліотека державного службовця / Укл. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
22. Українська лінгвостилістика ХХ – поч. ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела [За ред. проф. С. Я. Єрмоленко]. – Київ: Грамота, 2007. – 450 с.
23. Українська мова. Енциклопедія / За ред. І. В. Муромцева. – Київ: «Майстер-клас», 2011. – 560 с.
24. Християнство й українська мова. Матеріали наукової конференції. – Київ, КПБА. – 2000.
25. Чемеркін С. Модифікація ознак сакрального стилю в Інтернеті // Наукові записки: Серія «Філологічна». Випуск 10. – Острог, видавництво Національного університету «Острозька Академія», 2008.